

Ks. Wojciech Góralski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Metropolia i metropolita w wymiarze prawnym – wczoraj i dziś

(w dwudziestą rocznicę utworzenia Metropolii Białostockiej)

METROPOLY AND METROPOLITAN BISHOP IN LEGAL PERSPECTIVE – NOWADAYS AND IN THE PAST (ON 20TH ANNIVERSARY OF ESTABLISHING BIAŁYSTOK METROPOLY)

The subject of the thesis is the institution of a metropolis (a church district) and the authority governing the metropolitan territorial unit in the historical and legal perspective. After presenting the genesis and beginnings of forming the metropolis in ancient times, the author describes its further, dynamic development in medieval decretals. Next, the author focuses on a reform carried out by the Trent Council (1545-1563) and analyses its reformation decretals. In the following part of the thesis the author discusses relevant provisions of the Canon Law of 1917. Finally, he reviews the directive of the Council of Vatican II (1962-1965) and provisions of the Canon Law of 1983, in which previous provisions have been largely simplified. Documents of the Holy See issued while this Canon Law was in force (Exhortation of John Paul II *Pastores gregis* of 16 October 2003 and documents of the Directory of Congregation for Bishops *Apostolorum successores* of 22 February 2004) have also been considered.

Having analysed provisions of the Canon Law of 1983 and the above successive documents regarding the metropolis and the office of the metropolitan bishop over the ages, on one hand, a fidelity to centuries-old tradition can be

observed, but on the other hand, perceiving the institution of the metropolity in a more pastoral perspective meeting requirements of modern times.

Key words: metropolity, church district, metropolitan bishop, authority, obligation

Wstęp

Sobór Watykański II podkreśla, że jakkolwiek Kościół katolicki, obejmujący cały lud Boży, jest jeden i niepodzielny, to składa się jednak z Kościołów partykularnych, w których istnieje i działa¹. Kościół partykularny, którym jest przede wszystkim diecezja, jako część Kościoła powszechnego powierzona biskupowi, jawi się więc – co do istoty – jako rzeczywistość Kościoła Chrystusowego. Wszak w owej części ludu Bożego, trwającej przy swoim pasterzu i przez niego zgromadzonej w Duchu Świętym przez *Ewangelię* i Eucharystię, jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy².

W myśl nauczania Vaticanum II, wśród Kościołów partykularnych istnieje hierarchia, oparta na hierarchii jurysdykcyjnej biskupów. Podstawowy stopień w tej hierarchii stanowi diecezja z własnym biskupem jako pasterzem, najwyższym zaś stopniem jest tutaj patriarchat, na czele którego stoi patriarcha. Między diecezją i patriarchatem istnieją inne, pośrednie stopnie Kościołów partykularnych: prowincje kościelne (inaczej metropolie), skupiające w sobie kilka diecezji, oraz regiony kościelne, obejmujące – z reguły – prowincje kościelne położone na terytorium danego kraju³.

Mówiąc o prowincjach kościelnych oraz o stojących na ich czele metropolitach, Sobór Watykański II, w dekrecie *Christus Dominus* polecił konferencjom biskupów „odpowiednio przebadać zasięg prowincji kościelnych, a prawa i przywileje metropolitów określić nowymi i trafnymi normami”, przy czym za regułę Sobór przyjął, by każda diecezja należała do jakiejś prowincji kościelnej⁴.

Gdy mija dwadzieścia lat od dnia, w którym papież Jan Paweł II, bullą *Totus tuus Poloniae populus* z dnia 25.03.1992 roku, na wniosek Konferencji Episkopatu Polski działającej we współpracy z abp. Józefem Kowalczykiem, ówczesnym nuncjuszem apostolskim w Polsce, dokonał reorganizacji struktur administracyjnych (diecezji i metropolii)

¹ KK, 23.

² S. Napierała, *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach i aktach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985, s. 70.

³ DB, 40.

⁴ Tamże.

Kościół w Polsce, kiedy to powstała m.in. Metropolia Białostocka, wypada uświadomić sobie, czym jest – w świetle obowiązującego prawa kanonicznego – prowincja kościelna i jakie ma zadania, oraz jaką rolę pełni w tej jednostce metropolita.

W refleksji tej trudno jednak pominąć wątek historyczny, zważywszy, że początki metropolii sięgają pierwszych stuleci Kościoła. W niniejszym szkicu zostanie więc ukazana geneza i początki instytucji metropolii i urzędu metropolity oraz kolejne etapy kształtowania się w ustawodawstwie kościelnym w tym zakresie, łącznie z regulacją obowiązującego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* (KPK).

1. Geneza, początki i rozwój instytucji metropolii oraz urzędu metropolity w Kościele starożytnym

Rozwój chrześcijaństwa oraz zlokalizowanie władzy biskupiej po śmierci apostołów niosły ze sobą konieczność określenia granic poszczególnych wspólnot kościelnych. W tym okresie nie można jeszcze mówić o jurysdykcji terytorialnej ściśle wytyczonej, choć np. biskupi miast czuli się władcami kościelnymi swojego okręgu, posiadającymi pewien zakres władzy nad biskupami okolicznych miasteczek; biskup głównego miasta w danym okręgu określany był jako *primus episcopus*, *episcopus primae sedis*, *princeps*. Powstawanie nowych kościołów w regionie sprawiało, że kościoły biskupów miast stawały się kościołami-matkami, co sprzyjało pogłębianiu ich więzów z kościołami-„córkami”. Tak było m.in. w pierwotnej wspólnocie jerozolimskiej, która, jak informują *Dzieje Apostolskie*, rozciągnęła swoje wpływy na Judeę, Galileę i Samarię⁵, a po zburzeniu Jerozolimy rolę Kościoła-matki przejęła Galilea.

Jakkolwiek wspólnoty kościelne o dużym zasięgu i funkcjonujące wokół znaczących miejscowości utrzymywały między sobą bliższe relacje, dzięki czemu ukształtowały się centra kościelne, jak Antiochia, Jerozolima, Cezarea, Laodycea, Ancyra, Rzym, Kartagina, Aleksandria i inne, to jednak brak argumentów na rzecz hipotezy, według której już przed Soborem Nicejskim (325) cywilna struktura terytorialna rzymska, szczególnie pochodząca od z końca III wieku od Dioklecjana (12 diecezji podzielonych na prowincje), tworzyła podstawę dla organizacji terytorialnej kościelnej. Do umacniania więzi między wspólnotami kościelnymi przyczyniały się również, od połowy II wieku, zgromadzenia kościelne, odbywające się na wzór zgromadzeń prowincjalnych państwowych w Palestynie, Afryce,

⁵ Zob. Dz 9, 31.

Rzymie czy Mezopotamii. Prawdopodobnie pod koniec tegoż stulecia biskupi poszczególnych prowincji Imperium Rzymskiego zbierali się na synodach, choć nie były to jeszcze kościelne synody prowincjalne w znaczeniu właściwym; od połowy trzeciego wieku tego rodzaju zgromadzenia, szczególnie w Azji Mniejszej, odbywały się dwa razy w roku i były już synodami *sensu stricto* (stanowiły prawo). Poza stanowieniem prawa, głównym zadaniem synodu prowincjalnego była kontrola i utrzymywanie dyscypliny kościelnej, a także sprawowanie władzy sądowniczej, przede wszystkim w instancji odwoławczej od rozstrzygnięć trybunałów biskupich. Poza tym synody te zajmowały się podziałem diecezji i tworzeniem nowych, zatwierdzaniem wyboru biskupów i inwestyturą diecezji w przypadku przeniesienia biskupa.

Na Soborze Nicejskim, który polecił odbywanie synodów w poszczególnych prowincjach (struktury państwowej) dwa razy w roku, pojawia się po raz pierwszy w języku kościelnym nazwa „metropolita” (*episcopus metropolitanus*)⁶ odniesiona do biskupów znaczniejszych stolic w prowincjach Imperium Rzymskiego. Otrzymali oni wówczas znaczny stopień samodzielności oraz określone prerogatywy (m.in. udzielanie aprobaty na udzielenie święceń biskupich oraz prawo zwoływania i przewodniczenia synodom prowincjalnym). Wtedy też własne okręgi metropolitów stały się autonomicznymi jednostkami organizacji terytorialnej Kościoła. Z Soborem Nicejskim wiąże się również powstanie urzędu tzw. metropolitów wyższych (*metropolitae superiori*), do których zaliczano patriarchów, egzarchów prymasów i arcybiskupów)⁷.

Na Wschodzie prawne zasady działania prowincji kościelnych określił Synod Antiocheński (341), przyznając jednocześnie metropolitom precedencję i zwierzchnictwo nad innymi biskupami prowincji. Tutaj też, gdzie dokonywał się rozwój kościołów, na wzór organizacji prowincjalnej rzymskiej, następowała stabilizacja: generalnie prowincja kościelna odpowiadała swoim terytorium prowincji państwowej. Jednak w 415 roku papież Innocenty I (401-417) zdeklarował, że dokonujące się zmiany w rzymskiej organizacji prowincjalnej niekoniecznie muszą

⁶ Nazywanie biskupów większych stolic metropolitami zaczęło się na Wschodzie, a następnie przyjęło się w Kościele Zachodnim, przy czym tu i ówdzie używano jeszcze innych określeń, jak: *senex*, *episcopus primae sedis*, *primas*. Zob. W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, t. 1: *Dalle origini della Chiesa allo scisma del 1054*, Wien – München 1963, s. 161.

⁷ Tamże, s. 51-53, 152-154 i 162.; M. Sitarz, *Metropolia*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, Lublin 2008, kol. 658-659; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, wyd. 3, s. 479; W. Góralski, *Wprowadzenie do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Lublin 1991, a. 52-53,

pociągać za sobą modyfikacje lub podział prowincji kościelnych. Natomiast Sobór Chalcedoński (451) postanowił, że kościelna organizacja terytorialna powinna jednak być dostosowana do cyrkumskrypcji państwowej⁸.

Gdy chodzi o osobę metropolity, w Afryce wprowadzono zwyczaj, zatwierdzony przez papieża Grzegorza Wielkiego (590-604), w myśl którego metropolitą zostawał biskup najstarszy święceniami w danej prowincji, która to reguła obowiązywała do inwazji arabskiej, a więc do 642 roku. W Italii, z uwagi na zupełnie inne okoliczności, ustrój prowincjalny rzymski nie był w stanie narzucić Kościołowi własnej organizacji terytorialnej: aż do połowy IV stulecia biskup rzymski był niekwestionowanym biskupem-przełożonym wszystkich diecezji włoskich. Podobnie Mediolan, który stanowił metropolię Italii północnej, stał się ok. 350 roku, przynajmniej *de facto*, również diecezją nadrzędną dla tamtejszego regionu. W 431 roku została uznana trzecia metropolia włoska: Rawenna. Z kolei w Galii sprawowanie urzędu metropolity należało, na wzór afrykański, do biskupa najstarszego święceniami. Na początku V wieku istniało tutaj już siedemnaście metropolii i organizacja terytorialna Kościoła była już ustabilizowana. W Anglii sytuacja była niepewna do 604 roku, kiedy to papież Grzegorz Wielki podniósł diecezje Canterbury i York do rangi stolic metropolitalnych; do każdej z nich należało po dwanaście diecezji. W Hiszpanii dostosowanie się do systemu prowincji rzymskich dokonało się ok. połowy IV stulecia. Stolicą metropolitalną w Panonii została, prawdopodobnie na początku IV wieku, jej stolica: Sirmio⁹.

Co się tyczy uprawnień metropolitów, które w poszczególnych regionach ulegały ewolucji, to na Wschodzie, gdzie skuteczne było ustawodawstwo synodalne, metropolita współuczestniczył w nominacjach biskupów prowincji, a ponadto przysługiwało mu prawo zwierzchnictwa nad biskupami sufraganami własnej prowincji, prawo kontroli ich dyscypliny kościelnej, wymierzania im kar (z wyjątkiem depozycji), wizytowania ich diecezji, udzielania im święceń biskupich, przyjmowania apelacji od wyroków ich sądów, zwoływania i przewodniczenia synodom prowincjalnym. Podobne uprawnienia metropolitów stały się aktualne również na Zachodzie. Poczynając od VI stulecia metropolici w Kościele Zachodnim otrzymywali od papieża palusz, znak szczególnej więzi z Rzymem, choć na Wschodzie palusza, otrzymywanego

⁸ W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, dz. cyt., s. 159-160.

⁹ Tamże, s. 159-160.

z rąk patriarchów, używali już wcześniej biskupi podczas celebracji liturgicznych¹⁰.

Dalszy rozwój instytucji metropolitalnej okazał się niekorzystny dla metropolitów, gdy chodzi o ich władzę jurysdykcyjną, i to zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie. W Kościele Wschodnim wypracowaniem podstaw prawnych dotyczących urzędu metropolity zajął się Sobór Konstantynopoliński IV (869-870), pozostawiając nadal metropolitom współdziałanie w obsadzaniu biskupstwa w metropolii oraz rozpoznawanie w instancji apelacyjnej spraw kapłanów i diakonów odwołujących się od rozstrzygnięć swoich biskupów. Podobne tendencje (zmierzające do utrzymania władzy metropolitów) dało się zauważyć w Kościele Zachodnim, gdzie dyspozycje wymienionego Soboru oznaczały przede wszystkim wzmocnienie władzy patriarchalnej w stosunku do metropolitów, m.in. z uwagi na przyznanie patriarchom prawa do przyjmowania apelacji od decyzji metropolitów. Znamienne było wskazanie soborowe dotyczące prawa metropolity do wizytowania diecezji we własnej prowincji: pokreślono tutaj, że czynność ta winna służyć interesom kościelnym. Metropolitom, którzy zaniedbywaliby wizytację zmuszając do jej przeprowadzania biskupów, z jednoczesnym zobowiązaniem ich do pokrywania wydatków z tym związanych, zagrożono sankcją depozycji z urzędu, a nadzór nad tą dziedziną zlecono patriarchom¹¹.

Po okresie dekadencji instytucji metropolity we Francji w drugiej połowie VII stulecia, reformę w tej dziedzinie podjął Bonifacy VIII (1294-1303), dążąc do pogłębienia więzi metropolitów z Rzymem, co miało zapobiec zbytnej ich autonomii. Zamysłem papieża było uczynienie z metropolitów pośredników między biskupem rzymskim a biskupami diecezjalnymi, czemu miało sprzyjać otrzymywanie przez metropolitów paliusza z rąk papieża oraz składanie przez nich przed rozpoczęciem pełnienia urzędu wyznania wiary¹². Swoich planów Bonifacy nie zdążył zrealizować, jednak – z racji politycznych – kontynuował je Karol Wielki, dla którego metropolita stanowił nie tyle zwykłą instancję kościelną pomiędzy papieżem a biskupami diecezjalnymi, ile raczej tytulariusza i powiernika polityki kościelnej, która miała służyć koncepcjom imperialnym. Stąd też notowany w tym okresie duży wzrost liczby prowincji kościelnych (21 wymienionych w testa-

¹⁰ Tamże, s. 161-162; S. Sipos, *Enchiridion Iuris Canonici*, Romae – Fryburgi Brig. – Barcinone 1960, wyd. 7, s. 183.

¹¹ Tamże, s. 357.

¹² Zob. C. Fantappiè, *Storia del diritto canonico e delle istituzioni della Chiesa*, Bologna 2011, s. 80-81.

mencie cesarza). Osłabienie władzy państwowej w wyniku podziału imperium i związane z tym zawirowania polityczne, a także popieranie kościelnych inicjatyw reformatorskich przez Ludwika Pobożnego (816-840) sprawiło, że pod koniec IX wieku metropolici stali się efektywnymi pośrednikami między biskupem rzymskim a biskupami diecezjalnymi, co stanowiło wspomniany ideał Bonifacego VIII. Niemalą rolę odegrały tutaj sfalszowane zbiory prawa, m.in. Pseudo-Izydora (847-857), w których usiłowano osłabić pozycje metropolitów¹³. Do zachowania przez tych ostatnich autonomii nie przyczyniły się zwoływane przez nich synody prowincjalne, a dawna ich pozycja – w stosunku do biskupów ich prowincji – zaczęła maleć; tym bardziej, że *causae maiores* zostały zastrzeżone papieżowi.

Tytuł arcybiskupa (*archiepiscopus*) został użyty w stosunku do metropolitów po raz pierwszy we Francji w 743 roku, jednak do końca VIII stulecia oznaczał on jedynie godność honorową, która bynajmniej nie była synonimem terminu „metropolita”. Dopiero w wieku IX terminy „arcybiskup” i „metropolita” stały się równoznacznymi, choć nieidentycznymi (tak jest do dzisiaj), ponieważ, jakkolwiek metropolita był nazywany arcybiskupem, to jednak dany arcybiskup niekoniecznie musiał sprawować urząd metropolity. Gdy chodzi natomiast o określanie biskupa diecezjalnego w metropolii, to terminem „sufragan” (*suffraganeus*) posłużono się po raz pierwszy na synodzie w Heristal (779), lecz nazwa ta nie była jeszcze wówczas jednoznaczna, odkąd Amalariusz z Trewiru zastosował ją na określenie duchownego, który wspierał biskupa. Sobór Konstantynopolitański IV termin „sufragan” zastosował wobec biskupów diecezjalnych w metropoliach Kościoła Wschodniego. Gdy chodzi zaś o jednostki kościelne, to terytorium metropolity był nazywana prowincją kościelną, lecz to samo znaczenie miało również słowo „diecezja”¹⁴.

2. W okresie średniowiecza

W okresie średniowiecza władza metropolitów doznała ograniczenia na rzecz władzy papieskiej, kiedy to utrwała się opinia, iż od kościelnego prawa powszechnego dyspensować może jedynie biskup rzymski. Ograniczenie to było spowodowane także tym, że papieże coraz częściej kierowali do różnych okręgów kościelnych swoich legatów, którzy wykonywali jurysdykcję papieską. Jednocześnie metropolici czuli się

¹³ Zob. P. Hemperek, W. Góralski, *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Lublin 1995, s. 55-57; C. Fantappiè, *Storia del diritto canonico...*, dz. cyt., s. 82-83.

¹⁴ W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, dz. cyt., s. 358-360.

coraz bardziej związani z papieżem, gdy Grzegorz VII (1074-1083) polecił, by po paliusze przybywali do Rzymu osobiście, z wykluczeniem pełnomocnika. Poza tym, otrzymując tę oznakę władzy z rąk papieża, nowo kreowany metropolita obowiązany był do złożenia, poza wyznaniem wiary, także przysięgi posłuszeństwa biskupowi rzymskiemu, zobowiązując się do przestrzegania praw papieskich. Przed otrzymaniem paliusza metropolicie nie wolno było korzystać z przysługujących mu uprawnień i władzy, która zresztą stanowiła formę uczestniczenia w jurysdykcji papieskiej¹⁵.

Według prawa *Dekretalów* (1234) do metropolitów należało nadal potwierdzanie wyboru biskupów sufraganów, podobnie jak dokonywanie ich konsekracji, przy czym to ostatnie uprawnienie wolno było delegować innemu biskupowi. Z kolei obowiązek nałożony na metropolitów przez Sobór Laterański IV (1215) corocznego zwoływania synodu prowincjalnego i przewodniczenia mu niósł ze sobą powinność ustanowienia w każdej diecezji sufraganalnej odpowiednich osób, które w ciągu roku miały przestudiować wszystkie sprawy wymagające reformy oraz przedstawić swoje propozycje metropolicie i biskupom konprowincjalnym na najbliższym synodzie¹⁶.

W tym też okresie znacznym modyfikacjom uległy normy prawne regulujące obowiązek przeprowadzania przez metropolitów we własnych prowincjach kościelnych wizytacji. Papież Innocenty IV w 1246 roku wprowadził obowiązek wizytowania przez metropolitę najpierw własnej diecezji, a dopiero w dalszej kolejności diecezji swoich sufraganów. Jeśli wizytacja rozpoczęta przez metropolitę w danej diecezji nie została zakończona we właściwym terminie, wówczas nie mógł jej kontynuować, lecz jedynie uczynić to przy okazji nowej wizytacji prowincji. Tylko wyjątkowo, po skonsultowaniu się z biskupami swojej prowincji, mógł metropolita powtórzyć niedokończoną wizytację w danej diecezji. Przeprowadzenie nowej wizytacji całej prowincji kościelnej wymagało pisemnej zgody biskupów sufraganów. Odbywając czynności wizytacyjne, metropolita nie mógł stosować przymusu, a w celu poznania prawdy nie wolno mu było nikogo zobowiązywać do składania przysięgi. Obowiązkiem wizytującego było doniesienie kompetentnemu biskupowi o przestępstwach duchownych popełnionych przeciwko dobrej sławie. W przypadku przestępstw jawnych, gdy zainteresowany biskup odkładał wymierzenie winnemu kary, czynność ta przechodziła na metropolitę. Podobnie do niego lub do

¹⁵ W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, t. 2: *Il diritto canonico della civiltà occidentale 1055-1517*, Wien – München 1963, s. 121.

¹⁶ Tamże, s. 121-122.

upoważnionych przezeń wizytatorów tego rodzaju władza należała w przypadkach, w których miały miejsce przestępstwa przeciwko jego własnej osobie lub gdy chodziło o wykroczenia przeciwko jego prawu do odbywania wizytacji. Władza karania przez metropolitę rozciągała się również na jego sufraganów. Z drugiej strony metropolita nie mógł ustanowić stałych urzędników w podlegających mu diecezjach sufraganalnych, z wyjątkiem przypadków uznawanych w danej diecezji na podstawie zwyczaju. Metropolici otrzymali następnie zakaz przyjmowania podczas wizytacji ofiar lub upominków, poza zwrotem niezbędnych kosztów poniesionych z takiej okazji¹⁷. Dodać należy, że władza metropolity została określona jako zwyczajna¹⁸.

Gdy chodzi o jurysdykcję sądowniczą, *Dekretaty* Grzegorza IX uznawały nadal trybunał metropolity jako instancję apelacyjną w stosunku do trybunałów biskupów sufraganów. Papież Innocenty IV (1243-1254) polecił wyraźnie, by apelacje od wyroków oficjałów biskupich były przyjmowane nie przez biskupów, lecz przez trybunały metropolitów. Zanika natomiast w tym okresie niemal całkowicie wykonywanie jurysdykcji sądowniczej przez synody prowincjalne¹⁹.

Szczególnym uprawnieniem metropolity było prawo tzw. dewolucji, a więc prawo do zastępowania biskupa sufragana w przepisanych przez prawo czynnościach, których nie dopełnił biskup sufragan lub jego kapituła w metropolii. Uprawnienie to stawało się niekiedy obowiązkiem, Sobór Laterański III (1179) bowiem polecił, by w określonych sytuacjach metropolita zarządził zaniebaniom tych ostatnich. W szczególności chodziło o obsadzenie beneficjów, których vacat przedłużał się ponad sześć miesięcy, od Soboru Laterańskiego IV ponad trzy miesiące. Po upływie więc tego czasu metropolita miał obowiązek zastosowania prawa dewolucji. Poza tym, w przypadku niewłaściwego administrowania wakującą diecezją sufraganalną przez kapitułę, na metropolicie ciążył obowiązek ustanowienia wizytatora lub administratora. W końcu XIII stulecia prawo to zastrzegł sobie Bonifacy VIII, lecz jednocześnie zezwolił, by w tego rodzaju sytuacji metropolita mógł wydawać stosowne dyspozycje tymczasowe, dopóki Stolica Apostolska, która powinna być poinformowana przez metropolitę, nie zarządzi inaczej²⁰.

¹⁷ Tamże, s. 122-123.

¹⁸ Zob. J. Laurentius, *Institutiones iuris ecclesiastici*, Friburgi Brisingoviae 1914, wyd. 3, s. 158.

¹⁹ W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, t. 2, dz. cyt., s. 322.

²⁰ Prawo dewolucji było powszechnie wykonywane – aż do pontyfikatu Klemensa V (1305-1314) – także przez kurię papieską na sposób swobodnego nadawania

Uprawnieniem metropolity w tym okresie było również udzielanie, na terenie całej prowincji kościelnej, zgodnie z prawem powszechnym, odpustów. Ponadto mógł on, również na tym terytorium, służyć spowiedzi podwładnych swoich sufraganów i nakładać im pokutę. Natomiast nie przysługiwała metropoliecie żadna bezpośrednia władza rządu w stosunku do tychże osób²¹.

3. Od Soboru Trydenckiego do KPK z 1917 roku

Sobór Trydencki (1545-1563), jakkolwiek nie zmienił, co do istoty władzy metropolitów określonej w średniowiecznym prawie *Dekretów*, to jednak nie przywrócił im praw utraconych, owszem inne zniósł lub ograniczył²². Niektóre obowiązki i uprawnienia metropolity zostały wówczas dokładniej określone. Synod prowincjalny metropolita miał obowiązek zwoływać co trzy lata (przewodnicząc mu); wizytacje diecezji sufraganów swojej prowincji mógł przeprowadzać tylko wówczas, jeśli uprzednio odbył wizytację własnej diecezji, a na przeprowadzenie wizytacji wyraził zgodę synod prowincjalny; sprawy karne mniejszej wagi biskupów sufraganów mógł rozpoznawać tylko na synodzie prowincjalnym²³. Ponadto Sobór powierzył metropolitom nadzór nad biskupami sufraganami w sprawach dotyczących zakładania i prowadzenia seminariów duchownych²⁴ oraz zachowywania obowiązku rezydencji²⁵. Zostało następnie bliżej określone prawo dwołucji metropolity: ustanowienie ekonoma lub wikariusza kapitulnego w przypadku niedokonania wyboru przez kapitułę zdatnego kandydata w czasie w określonym przez prawo. Natomiast w 1567 roku Pius V

beneficjów poprzez przełożonych kościelnych, co zazwyczaj zdarzało się w przypadkach opóźnienia w nadawaniu urzędów i beneficjów, a także dokonania wyboru niekanonicznego i wyboru osoby niezdatnej (na dany urząd czy beneficjum). Tamże, s. 123.

²¹ Zob. Cap. 11, 20, 32, X de elect. 1, 6; Cap. 10 de off. iud. ordin. 1, 31; Cap. 25, X de accus. 5, 1; Cap. 1, de cens. III, 20, in Sext.; Cap. 2, X, de conc. praeb. III, 8; Cap. 3, X, de suppl. negl. I, 10; Cap. 4, de suppl. negl. I, 8, in Sext.; Cap. 1, X, de off. leg. I, 30; Cap. 1, de off. ordin. I, 16; in Sext.; Cap. 3, de appell., II, 15 in Sext.; Cap. 52, X, de sent. excom. V, 39; Cap. 1, de suppl. negl. I, 8, in Sext.; Zob. także W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, t. 2, j.w., s. 123; F. Wernz, P. Vidal, *Ius canonicum ad Codicis normam exactum*, t. 2: *De personis*, Romae 1828, s. 548-549.

²² Zob. *Conc. Trid.*, Sess. XXIV, cap. 2 de ref.

²³ Tamże.

²⁴ *Conc. Trid.*, Sess. 23, cap. 18 de ref.

²⁵ *Conc. Trid.*, Sess. 24, cap. 16 de ref.

dodał do tego prawo nadawania przez metropolitę beneficjów i udzielania instytucji kanonicznej prezentowanemu, jeśli w przepisany czas nie dokonał tego biskup sufragan²⁶.

Sobór Trydencki powierzył ponadto metropolitom, jako delegatom Stolicy Apostolskiej, obowiązek przynaglania prałatów stojących na czele prałatur udzielnych istniejących w prowincji do głoszenia Słowa Bożego w kościołach parafialnych podlegających klasztorom, a także skłaniania podlegających bezpośrednio Stolicy Apostolskiej klasztorów do odbywania własnych kongregacji. Gdy chodzi o sprawy sądowe, Benedykt XIV udzielił w 1742 roku metropolitom prawa, by – oprócz apelacji składanych od wyroków sądów biskupów sufraganów – przyjmowali również rekursy od ich zarządzeń pozasądowych, jednak jedynie ze skutkiem dewolutywnym²⁷.

4. Pod rządami KPK z 1917 roku

Dyscyplina Soboru Trydenckiego w odniesieniu do metropolii i metropolity znalazła swój wyraz – co do istoty – w KPK z 1917 roku. W kodyfikacji tej stwierdza się najpierw, iż na czele prowincji kościelnej stoi metropolita, czyli arcybiskup, a godność ta jest związana ze stolicą biskupią określoną lub uznaną przez biskupa rzymskiego²⁸. Jednocześnie ustawodawca stanowił, że metropolita we własnej diecezji ma te same obowiązki i prawa, co każdy biskup diecezjalny w swojej²⁹.

Gdy chodzi o prawa i obowiązki metropolity w diecezjach swoich sufraganów, to zostały one wymienione taksatywnie: 1) zwoływanie (przynajmniej co 20 lat) synodu prowincjalnego i przewodniczenie mu; 2) udzielanie instytucji kanonicznej kandydatom prezentowanym przez patrona na beneficja w razie zaniedbania tego aktu przez sufragana – bez usprawiedliwiającej przeszkody – w czasie określonym przez prawo; 3) nadawanie stu dni odpustu³⁰, jak we własnej diecezji; 4) wyznaczanie wikariusza kapitulnego w wakującej diecezji, jeśli kapituła nie dokonała wyboru w ciągu ośmiu dni od otrzymania urzędowej wiadomości o zawakowaniu stolicy biskupiej; 5) czuwanie nad zachowaniem wiary i dyscypliny kościelnej oraz powiadamianie biskupa rzymskiego o nadużyciach w tym zakresie; 6) odbywanie

²⁶ J. Laurentius, *Institutiones*, jw., s. 158.

²⁷ *Conc. Trid.*, Sess. 25, cap. 8 de regular.

²⁸ Kan. 272 KPK z 1917 r.

²⁹ Kan. 273 KPK z 1917 r.

³⁰ Od Dekretu Penitencjarni Apostolskiej z 20.07.1942 roku – 200 dni, AAS 34 (1942), s. 240.

wizytacji kanonicznych po uprzednim stwierdzeniu ich potrzeby przez Stolicę Apostolską, gdyby tego obowiązku zaniechał sufragana; w czasie wizytacji diecezji sufragana metropolita mógł głosić kazania, słuchać spowiedzi, rozgrzeszając z grzechów zastrzeżonych miejscowemu ordynariuszowi, badać życie i obyczaje duchownych, informować ordynariusza o duchownych zniesławionych celem ich ukarania (w razie potrzeby sam metropolita mógł wymierzać słuszne kary, nawet cenzury za notoryczne przestępstwa oraz notoryczne zniewagi wyrządzone jemu lub jego bliskim); 7) sprawowanie w całej prowincji pontyfikaliów we wszystkich kościołach, nawet wyjętych (w katedralnych po powiadomieniu miejscowego ordynariusza), błogosławienie ludu, jak to czyni biskup na swoim terytorium; 8) polecenie niesienia przed sobą krzyża, poza tym nie wolno mu; 9) przyjmowanie (jako druga instancja) apelacji od orzeczeń trybunałów swoich sufraganów; 10) rozpoznawanie (w pierwszej instancji) spraw o prawa i dobra doczesne sufragana lub jego kurii, za zgodą sufragana. Nie wolno zaś było metropoliecie spełniać innych czynności wymagających jurysdykcji³¹.

Jednocześnie ustawodawca kodeksowy nałożył na nowo mianowanego metropolitę obowiązek kierowania prośby do biskupa rzymskiego – w ciągu trzech miesięcy od przyjęcia święceń biskupich, a jeśli jest już biskupem od mianowania go na konsystorzu metropolitą, osobiście lub przez pełnomocnika – o paliusz³², który nakładał kardynał protodiakon³³. Przed nałożeniem paliusza, jeśli nie miał na to specjalnego indultu apostolskiego, metropolita nie mógł godziwie wykonywać aktów jurysdykcji metropolitalnej i biskupiej władzy święceń, co do których przepisy liturgiczne wymagały użycia paliusza³⁴. Używanie paliusza było możliwe w każdym kościele, nawet wyjętym, całej prowincji, podczas Mszy Świętej w dniach wskazanych w pontyfikale rzymskim, a także w innych dniach, jeżeli metropolita uzyskał na to zezwolenie; poza granicami swojej prowincji metropolita nie mógł używać paliusza, nawet za zgodą ordynariusza miejsca³⁵. W przypadku utraty paliusza lub przeniesienia metropolity na inną stolicę metropolitalną musiał uzyskać nowy paliusz³⁶. Oznaki tej nie wolno było metropoliecie pożyczyć komuś lub darować albo przekazać po

³¹ Kan. 274, 284 i 1572 § 2 KPK z 1917 r.

³² Kan. 275 KPK z 1917 r.

³³ Zob. kan. 239 § 3 KPK.

³⁴ Kan. 276 KPK z 1917 r.

³⁵ Kan. 277 KPK z 1917 r.

³⁶ Kan. 278 KPK z 1917 r.

śmierci innemu, lecz wszystkie otrzymane paliusze należało wkładać do trumny tego, który je nosił³⁷.

5. W KPK z 1983 roku i w dokumentach pokodeksowych

Jak wspomniano na wstępie, Sobór Watykański II w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów *Christus Dominus* (n. 40) polecił, by każda diecezja przynależała do jakiejś metropolii, a także by określić „nowymi i trafnymi normami” prawa i przywileje metropolitów. Sobór dostrzegł zatem potrzebę zarówno dalszego funkcjonowania w strukturach kościelnych tak czcigodnej instytucji, jaką jest metropolia, jak i dostosowania urzędu stojącego na jej czele metropolity do współczesnych warunków i okoliczności działalności Kościoła. Polecenie Vaticanum II dokonania odnowy instytucji metropolitalnej należy postrzegać w kontekście soborowego *aggiornamento*, które obejmuje całokształt życia kościelnego, w tym także wypełniania pasterskiej posługi przez biskupów skupionych w zespołach Kościołów partykularnych.

Generalnie zarysowana przez Sobór Watykański II idea odnowy instytucji prowincji kościelnej i urzędu metropolity znalazła swoje ucieleśnienie w posoborowym KPK, promulgowanym przez Jana Pawła II 25.01.1983 roku. Odnośne normy prawne, jak się wydaje „nowe i trafne”, zawarte w drugiej części księgi drugiej wymienionej kodyfikacji (tytuł II – *Zespoły Kościołów partykularnych*, rozdział I: *Prowincje i regiony kościelne* i rozdział II – *Metropolitici*), określają zarówno cel i rolę prowincji kościelnych, jak i obowiązki, i prawa metropolitów. Pozostaje czymś znamionym, nie tylko zresztą dla materii legislacyjnej, o której mowa, że podczas gdy regulacje poprzedniego KPK miały wymiar niemal wyłącznie jurydyczny, to dyspozycje *Kodeksu* obowiązującego znamionuje również charakter duszpasterski.

Poleceniu ustawodawcy posoborowego, by sąsiednie diecezje łączyły się w zespoły w postaci prowincji kościelnych (o określonych granicach), towarzyszy wskazanie celu tej instytucji: jest nim podejmowanie przez wymienione Kościoły partykularne „wspólnego działania duszpasterskiego, stosownie do okoliczności osób i miejsc”, a także „bardziej odpowiednie podtrzymywanie przez biskupów diecezjalnych

³⁷ Kan. 279 KPK; Obrzęd poświęcenia paliuszy, dokonywany przez papieża, ma tradycyjnie miejsce we wspomnienie liturgiczne św. Agnieszki w rzymskiej bazylice noszącej jej imię. Zob. M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1: *Normae generales – De Clericis – De Religiosis – De Laicis*, Torino 1950, wyd. 4, s. 424-428.

ich wzajemnych relacji”³⁸. Stąd też regułą jest, by na przyszłość nie było diecezji wyjętych, podlegających bezpośrednio Stolicy Apostolskiej³⁹.

Ustanowienie, znoszenie i dokonywanie zmian w odniesieniu do prowincji kościelnej pozostało zastrzeżone Stolicy Apostolskiej (Kongregacja do Spraw Biskupów lub Kongregacja Ewangelizacji Narodów), która dokonuje tych działań po wysłuchaniu opinii zainteresowanych biskupów⁴⁰; z chwilą ustanowienia nowej prowincji kościelnej, uzyskuje ona mocą prawa osobowość prawną⁴¹.

Władzę w prowincji kościelnej, stosownie do przepisów prawa, posiada synod prowincjalny i metropolita⁴². Gdy chodzi o urząd stojącego na czele prowincji kościelnej metropolity, który jest arcybiskupem, to związany on jest ze stolicą biskupią określoną lub zatwierdzoną przez Stolicę Apostolską⁴³.

Gdy chodzi o synod prowincjalny, jako zgromadzenie przedstawicieli Kościołów partykularnych tej samej prowincji kościelnej, to szczególne zadania przypadają tutaj w udziale metropolicie. Po uzyskaniu zgody większości biskupów sufraganów, do metropolity należy: zwołanie synodu⁴⁴, dokonanie wyboru jego miejsca (w granicach terytorium prowincji), określenie porządku odbywania synodu oraz ustalenie tematów do rozpatrzenia, a także wskazanie czasu rozpoczęcia i trwania synodu, jego przeniesienia, przedłużenia i zakończenia⁴⁵. Poza tym metropolita przewodniczy synodowi (gdy doznaje prawnie uznanej przeszkody, zadanie to należy do biskupa sufragana wybranego przez pozostałych biskupów sufraganów)⁴⁶, a po jego zakończeniu przesyła wszystkie akta synodu do Stolicy Apostolskiej; po uzyskaniu od niej *recognitio*, gdy synod określi sposób promulgacji uchwał synodu, dokonuje tego aktu⁴⁷. Niewątpliwie, w znacznej mierze od metropolity

³⁸ Kan. 431 § 1 KPK.

³⁹ Kan. 431 § 2 KPK.

⁴⁰ Kan. 431 § 3.

⁴¹ Kan. 432 § 2 KPK; Na podstawie art. 4 ust. 2 *Konkordatu* zawartego między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 28.07.1993 roku, utworzona przez Stolicę Apostolską prowincja kościelna uzyskuje tym samym osobowość prawną na gruncie prawa polskiego.

⁴² Kan. 432 § 1 KPK.

⁴³ Kan. 435 KPK.

⁴⁴ Synod prowincjalny należy zwoływać, ilekroć – zdaniem większości biskupów diecezjalnych prowincji – wyda się to stosowne (kan. 440 § 1 KPK).

⁴⁵ Kan. 442 § 1 KPK.

⁴⁶ Kan. 442 § 2 KPK.

⁴⁷ Kan. 446 KPK.

zależec będzie realizacja następującej dyspozycji kodeksowej: „Synod partykularny [jest nim m.in. synod prowincjalny] powinien, w odniesieniu do własnego terytorium, zatroszczyć się o zaspokojenie potrzeb duszpasterskich ludu Bożego” oraz „podejmować decyzje właściwie służące wzrostowi wiary, ukierunkowaniu wspólnej działalności pasterskiej, poprawie obyczajów oraz zachowaniu, wprowadzeniu lub strzeżeniu wspólnej dyscypliny kościelnej”⁴⁸.

Jako posiadający władzę w prowincji kościelnej – poza synodem prowincjalnym – metropolita został wyposażony w stosowne kompetencje odniesieniu do diecezji sufraganalnych wchodzących w skład jego metropolii; w duchu Soboru Watykańskiego II zostały one w nowym KPK dostosowane do współczesnych okoliczności i potrzeb Kościoła.

Do uprawnień metropolity w diecezjach jego sufraganów należą: 1) czuwanie nad właściwym zachowaniem wiary oraz dyscypliny kościelnej i powiadamianie biskupa rzymskiego o zaistniałych nadużyciach; 2) dokonywanie wizytacji kanonicznej w wypadku zaniedbania jej przez biskupa sufragana, po uprzednim uzyskaniu aprobaty ze strony Stolicy Apostolskiej; 3) wyznaczenie administratora diecezji, gdyby po zawakowaniu stolicy biskupiej kolegium konsultorów nie dokonało jego wyboru w ciągu ośmiu dni od otrzymania wiadomości o wakacie lub wybór okazały się nieważny⁴⁹. Nietrudno zauważyć, że pierwsze z wymienionych uprawnień ma charakter nadzoru, natomiast dwa pozostałe należy zaliczyć do kategorii zastępstwa⁵⁰.

Ustawodawca stanowi, że poza tymi uprawnieniami metropolitom nie przysługuje żadna inna władza rządzenia w diecezjach sufraganalnych⁵¹. To zmniejszenie zakresu ich kompetencji – w stosunku do dawnego prawa – wynika z przesłanek natury teologicznej, akcentowanej przez Sobór Watykański II⁵², dotyczących pozycji biskupów diecezjalnych. Ustawodawca stanowi jednak, że tam, gdzie domagają się tego okoliczności, Stolica Apostolska może zlecić metropolicie szczególne zadania i przyznać władzę, które powinny być określone w prawie partykularnym⁵³.

Poza tym KPK, w różnych miejscach, wskazuje na inne jeszcze obowiązki-uprawnienia metropolity. Do niego należy: 1) opiniowanie

⁴⁸ Kan. 445 KPK.

⁴⁹ Kan. 436 § 1 KPK.

⁵⁰ J. Krukowski, *Prawo administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011, s. 248.

⁵¹ Kan. 436 § 3 KPK,

⁵² Zob. KK, 27; DB, 8.

⁵³ Kan. 436 § 2 KPK; Zob. także „Communicationes” 18 (1986), s. 73-74.

kandydatów na urząd biskupa diecezjalnego lub biskupa koadiutora⁵⁴; 2) informowanie Stolicy Apostolskiej o bezprawnej nieobecności biskupa sufragana w diecezji, trwającej ponad sześć miesięcy⁵⁵; 3) przyjmowanie do wiadomości sporządzonego przez biskupa sufragana wykazu osób, wskazanych do kierowania diecezją w sytuacji *sede impedita*⁵⁶; 4) informowanie Stolicy Apostolskiej o niemożności sprawowania przez biskupa sufragana swojej posługi na skutek kary kościelnej⁵⁷; 5) przyjmowanie do wiadomości treści uchwał synodu diecezjalnego przekazanych przez biskupa sufragana⁵⁸; 6) udzielanie konsultacji biskupowi sufraganowi zamierzającemu rozwiązać Radę Kapłańską⁵⁹; 7) przyjmowanie apelacji od trybunału biskupa sufragana⁶⁰; 8) wyznaczanie – za zgodą Stolicy Apostolskiej – trybunału apelacyjnego dla własnego trybunału⁶¹.

W kan. 1264 przewiduje się zabrania biskupów prowincji kościelnej (poza synodem prowincjalnym), które mają określone uprawnienia: ustalenie wysokości opłat za różne akty władzy wykonawczej dobrowolnej lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (za aprobatą Stolicy Apostolskiej) oraz ustalenie wysokości ofiar składanych z okazji udzielania sakramentów św. i sakramentaliów). Istnieje poza tym możliwość określania przez owe zebrania (na równi z synodem prowincjalnym) wysokości ofiary składanej kapłanowi za ofiarowanie mszy świętej⁶². Z natury rzeczy, przewodniczenie tym zebraniom należy do metropolity.

Metropolicie przysługują ponadto prawa honorowe w sprawowaniu czynności liturgicznych: może on sprawować je we wszystkich kościołach swojej prowincji kościelnej, jak biskup we własnej diecezji; gdyby chodziło o kościół katedralny – po powiadomieniu biskupa sufragana⁶³.

⁵⁴ Kan. 377 § 3 KPK.

⁵⁵ Kan. 395 § 4 KPK.

⁵⁶ Kan. 413 § 1 KPK.

⁵⁷ Kan. 415 KPK.

⁵⁸ Kan. 467 KPK.

⁵⁹ Kan. 501 § 3 KPK.

⁶⁰ Kan. 1438 n. 1 KPK.

⁶¹ Kan. 1438, n. 2 KPK.; Por. M. Sitarz, *Metropolita*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 12. Lublin 2008, kol. 660; J. Krukowski, *Zespoły Kościołów partykularnych*, [w:] J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Lud Boży*, Pallotinum 2005, s. 299-303.

⁶² Kan. 952 § 1 KPK.

⁶³ Kan. 436 § 3 KPK; Por kan. 390 KPK.

Innym, tradycyjnym uprawnieniem metropolity jest używanie paliusza, jako oznaki jego władzy w prowincji kościelnej. O paliusz obowiązany jest zwrócić się z prośbą – osobiście lub przez pełnomocnika – do biskupa rzymskiego w ciągu trzech miesięcy od przyjęcia święceń biskupich, a gdy jest już biskupem, od prowizji kanonicznej (na urząd metropolity)⁶⁴. Zachowując przepisy liturgiczne, paliusza może metropolita używać w każdym kościele swojej prowincji kościelnej, nigdy zaś poza jej granicami, nawet za zgodą biskupa sufrangana⁶⁵. W przypadku przeniesienia na inną stolicę metropolitalną winien się zwrócić się o nowy paliusz⁶⁶. Jak widać, dawne przepisy w tej materii uległy znacznemu uproszczeniu.

Aplikacją norm obowiązującego KPK i ich naturalnym uzupełnieniem są doniosłe dla życia kościelnego dokumenty pokodeksowe, w szczególności posynodalna adhortacja Jana Pawła II *Pastores gregis* z 16.10.2003 roku oraz Dyrektorium Kongregacji ds. Biskupów *Apostolorum successores* z 22.02.2004 roku.

W wymienionej adhortacji apostolskiej, gdy akcentuje się „komunię pomiędzy biskupami i solidarność między Kościołami”, to jako konkretny sposób wspierania tej idei wskazano „ożywienie starożytnej instytucji prowincji kościelnych, w których metropolici są narzędziem i znakiem zarówno braterstwa między biskupami prowincji, jak i ich komunii z biskupem Rzymu”⁶⁷. Podobieństwo problemów nękających poszczególnych biskupów, a także ich ograniczona liczba w metropolii pozwalająca na większe i bardziej skuteczne zrozumienie oraz planowanie wspólnej pracy pasterskiej, zdaniem Ojca Świętego przemawiają za zgromadzeniami biskupów tej samej prowincji kościelnej, przede wszystkim na synodach prowincjalnych⁶⁸.

Z kolei w wymienionym wyżej *Dyrektorium* zwraca się uwagę na potrzebę gromadzenia się biskupów diecezjalnych danej prowincji kościelnej wokół metropolity „w celu lepszej koordynacji działalności duszpasterskiej oraz dla spełniania zadań wynikających ze wspólnych

⁶⁴ Kan. 437 § 1 KPK. W tym drugim przypadku nastąpiła modyfikacja kan. 275 KPK z 1917 r.

⁶⁵ Kan. 437 § 2 KPK.

⁶⁶ Kan. 437 § 3 KPK.

⁶⁷ Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis* o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata (16.10.2003), [w:] *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, W. Kacprzyk (red.), Lublin 2006, s. 395 (n. 62).

⁶⁸ Tamże.

kompetencji, przysługujących im na mocy prawa”⁶⁹. W dokumencie tym stwierdza się również, że we wspomnianych zgromadzeniach, zwoływanych przez arcybiskupa-metropolitę – z częstotliwością, która odpowiada wszystkim – „uczestniczą również biskupi koadiutorzy oraz biskupi pomocniczy danej prowincji, posiadając przy tym prawo głosu”⁷⁰.

Natomiast zawarte w tymże dokumencie dość obszerne dyrektywy i wskazania na temat zadań arcybiskupa-metropolity zdają się jednoznacznie wskazywać na rolę tego hierarchy w prowincji kościelnej. Poza przypomnieniem istotnych jego zadań określonych w *KPK*, *Dyrektorium* zawiera kilka zupełnie nowych dyspozycji. Tak więc metropolita jest odpowiedzialny za jedność Kościoła w diecezjach sufraganalnych, a następnie winien czuwać, by w całej prowincji „posługa biskupia była wypełniana zgodnie z prawem kanonicznym”⁷¹. W przypadku dostrzeżenia nadużyć lub jakichś błędów w wypełnianiu tej posługi, ze względu na dobro wiernych i jedność Kościoła, powinien powiadomić o tym przedstawiciela papieskiego w danym kraju po to, aby Stolica Apostolska mogła podjąć odpowiednie działania. Przed powiadomieniem jednak wspomnianego przedstawiciela papieskiego, metropolita, jeśli uważa to za konieczne, może zwrócić się o poradę – w sprawie problemu występującego w diecezji sufraganalnej – do biskupa diecezjalnego⁷². Wyjątkową troskę poleca dokument okazać diecezji sufraganalnej w okresie wakatu na stanowisku biskupa diecezjalnego, a także wtedy, gdy „biskup diecezjalny doświadcza szczególnych trudności”⁷³.

Specjalnej wymowy nabiera następujące stwierdzenie *Dyrektorium*: „Jednakże funkcja metropolity nie ogranicza się wyłącznie do rozporządzeń dyscyplinarnych, lecz rozszerza się – jako naturalna konsekwencja mandatu miłości – na dyskretną troskę o ludzkie i duchowe potrzeby pasterzy sufraganów, wobec których metropolita może czuć się w pewnym stopniu starszym bratem, «*primus inter pares*» [podkr. w tekście – W.G.]”⁷⁴. Odwołując się zaś do *KPK*, dokument Kongregacji podkreśla, że zadaniem bezpośrednim metropolity jest

⁶⁹ Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium Apostolorum successores* o pasterskiej posłudze biskupów, [w:] *Ustrój hierarchiczny Kościoła...*, dz. cyt., s. 534 (n. 23 a).

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże, s. 535 (n. 23 b).

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże.

„koordynowanie pracy duszpasterskiej i ukazywanie kolegalności wśród biskupów sufraganów na płaszczyźnie lokalnej”⁷⁵.

Novum jest także wskazanie zadania, jakie stoi przed stojącym na czele prowincji kościelnej, a którym jest promowanie wspólnych inicjatyw duszpasterskich, które pozwoliłyby odpowiadać na istniejące potrzeby danej prowincji. Poza tym nadmienia się, że biskupi tej samej metropolii, gdy domagają się tego okoliczności, mogą zainicjować kursy stałej formacji duchownych i spotkania duszpasterskie w celu wyznaczenia kierunków postępowania dotyczących kwestii, które pojawiają się na danym terytorium. Mając zaś na uwadze formację kandydatów do kapłaństwa, mogą utworzyć seminarium metropolitalne, tak wyższe, jak i niższe, lub dom formacyjny służący formacji stałych diakonów lub wiernych świeckich zaangażowanych w działalność duszpasterską⁷⁶. Metropolita może również, czytamy w *Dyrektorium*, „zapropnować biskupom inne dziedziny wspólnego zaangażowania duszpasterskiego”⁷⁷.

Znamienna jest wreszcie gwarancja dana arcybiskupowi-metropolicie, iż „jeśli w jakimś szczególnym przypadku będzie on potrzebował specjalnej władzy do wypełnienia swojej misji, zwłaszcza do zrealizowania działalności zaprogramowanej wspólnie z biskupami sufraganami, będzie mógł – w porozumieniu z biskupami prowincji kościelnej – prosić o nią Stolicę Apostolską”⁷⁸.

Zakończenie

Metropolia, jako jednostka administracji kościelnej, mająca swoją bogatą historię, stanowi instytucję, która – w zmieniających się warunkach życia i działalności Kościoła – odgrywała, i nadal odgrywa, znaczącą rolę. Wyrosła w głębokiej starożytności chrześcijańskiej zarówno z przesłanek teologicznych (idea kolegalności), jak i z potrzeb natury praktycznej, przybierała na przestrzeni stuleci, w poszczególnych okresach rozwoju, różny kształt, spełniając w zależności od okoliczności miejsca i czasu wielorakie funkcje i zadania. To samo należy powiedzieć o urzędzie metropolity, który kształtowało zmieniające się pod wpływem podobnych uwarunkowań prawo.

Odnowione po Soborze Watykańskim II ustawodawstwo kościelne, dostosowując tak instytucję metropolii, jak i urząd stojącego na czele

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ Tamże, s. 535-536.

⁷⁸ Tamże, s. 536.

tej jednostki arcybiskupa-metropolity, nadało im nowy, bardziej duszpasterski kształt, nie zrywając bynajmniej z wielowiekową tradycją, tak pieczołowicie pielęgnowaną przez całe wieki. Wydaje się, że właśnie to umiejętnie powiązanie tego, co dawne, z tym, co potrzebne na dziś, stanowi o owej „trafności” norm kanonicznych, zgodnie z życzeniem ojców soborowych. Niewątpliwie posoborowy KPK, upatrujący w urzędzie arcybiskupa-metropolity nie tylko funkcje kontrolno-nadzorcze, lecz również, a może przede wszystkim, zadania duszpasterskie w stosunku do własnej prowincji kościelnej, stał się wyraźną cezurą otwierającą nowy rozdział w długich dziejach instytucji metropolitalnej.

Zarówno miejsce i znaczenie metropolii w strukturach Kościoła, jak i rolę, i zadania metropolity, określone w obowiązującym KPK, znacząco wzbogacają, orientując je duszpastersko, pokodeksowe dokumenty Stolicy Apostolskiej. Ukazując metropolię jako ważne ogniwo spajające szczególnymi więzami sąsiadujące Kościoły partykularne i ich pasterzy, a metropolitę jako zwornik jedności tej jednostki terytorialnej oraz promotora wspólnych działań duszpasterskich, sprawiają, że ich „wczoraj” i „dziś” stapia się w rzeczywistość tyle niezmienną, ile dynamiczną.

Gdy dzisiaj Metropolia Białostocka obchodzi dwudziestolecie swojego istnienia, wypada życzyć Ks. Arcybiskupowi-Metropolicie, Księżom Biskupom, Duchowieństwu i wszystkim Wiernym Świeckim skupionym w tym zespole Kościołów partykularnych wszelkiego dobra z rąk Tego, który Kościół powołał do istnienia.

Słowa kluczowe: metropolia, prowincja kościelna, metropolita, uprawnienie, obowiązek.